

ADVIES

Jaarverslag van de Nationale raad voor de productiviteit

Inhoudstafel

1	Inbehandelingneming	2
2	Het belang van productiviteit en concurrentievermogen in het licht van de ecologische en digitale transitie.....	2
3	Vaststellingen	6
3.1	Nationale diagnose	6
3.2	Regionale diagnose.....	6
4	Hefbomen voor productiviteit en concurrentievermogen	7
4.1	Investerings.....	7
4.2	Een voldoende aanbod van geschoolde arbeidskrachten garanderen.....	10
4.3	Innovatie	13
4.4	Aanvullende thema's	15
4.4.1	Industriebeleid	15
4.4.2	Mededinging	16
4.4.3	Sociale dialoog	17
5	Dialog met de NRP en toekomstige werkzaamheden.....	18
6	Bibliografie.....	20

1 Inbehandelingneming

Artikel 4 van de wet van 25 november 2018 houdende de oprichting van de Nationale Raad voor de Productiviteit (NRP) bepaalt in het tweede lid dat de studies en verslagen van deze instelling kunnen worden besproken in de Centrale Raad voor het Bedrijfsleven (CRB), voordat ze worden gepubliceerd. Als deze laatste een advies wenst uit te brengen, wordt dat advies bij de publicatie van de studie of het verslag als bijlage toegevoegd. Het jaarverslag 2023 over de productiviteit werd op 14 november 2023 aan de Centrale Raad voor het Bedrijfsleven toegezonden. Dit verslag heeft tot doel de stand van de kennis over de productiviteit en het concurrentievermogen vast te stellen om meer te weten te komen over de bronnen van de productiviteitsgroei en de eventuele oorzaken van de vertraging ervan vast te stellen.

Het ontwerpadvies, dat het resultaat is van de besprekingen in de subcommissie Raad voor de Productiviteit, werd goedgekeurd tijdens de plenaire vergadering van 20 december 2023.

2 Het belang van productiviteit en concurrentievermogen in het licht van de ecologische en digitale transitie

Volgens de NRP is productiviteitsgroei de beste manier om de financiële middelen te verhogen die noodzakelijk zijn om de maatschappelijke uitdagingen aan te pakken waarmee België geconfronteerd wordt (de klimaatverandering, de vergrijzing van de bevolking, de digitale transitie, gezondheidszorg, mobiliteit, inclusie enz.). Productiviteitsgroei zorgt ook voor een duurzame stijging van de inkomens van de bevolking.

De CRB treedt de analyse van de NRP bij en wil **de doorslaggevende rol van productiviteit** in het proces van welvaartscreatie, in de macro-economische verbanden en in de reactie op maatschappelijke en milieu-uitdagingen **benadrukken**. Voorts herinnert de CRB eraan dat ons model van economische ontwikkeling wordt geconfronteerd met ecologische beperkingen en dat de loskoppeling van economische groei en het gebruik van natuurlijke hulpbronnen (meer bepaald het gebruik van fossiele brandstoffen) zo veel mogelijk moet worden aangemoedigd.

In het gangbare economische denken zijn productiviteitswinsten een noodzakelijke, maar ontoereikende, voorwaarde voor de welvaart van de bevolking, het niveau van de sociale cohesie en de financiering van de investeringen die noodzakelijk zijn om de Europese milieudoelstellingen, t.w. koolstofneutraliteit tegen het jaar 2050, te bereiken. In dit opzicht is productiviteitsgroei een van de

geselecteerde indicatoren om de vooruitgang te meten in de verwezenlijking van de duurzame ontwikkelingsdoelstellingen (of Sustainable Development Goals, SDG's)¹.

Productiviteit, reële inkomens en concurrentievermogen

Productiviteitswinsten zouden in theorie de basis moeten vormen voor verbeterde reële inkomens en lagere relatieve prijzen. Dankzij productiviteitswinsten kunnen bedrijven ook hun rentabiliteit behouden, wat doorslaggevend is voor toekomstige investeringen en het creëren van banen. Deze verschillende elementen zijn noodzakelijk voor het behoud van het concurrentievermogen. De CRB definieert aldus het begrip concurrentievermogen als *“het vermogen van een economie om, in een gelijkaardig of hoger tempo dan het tempo dat wordt waargenomen in de landen met een vergelijkbare structuur, de levensstandaard van zijn inwoners te verbeteren en hun op duurzame wijze, d.w.z. zonder verslechtering van het extern evenwicht en met inachtneming van de houdbaarheid van de overheidsfinanciën en van het leefmilieu, een hoge werkgelegenheidsgraad en een hoog niveau van sociale samenhang te bezorgen.”*

Een efficiënter gebruik van de hulpbronnen kan ook een manier zijn om het effect van een stijging van de kosten van deze hulpbronnen (zoals energiekosten) op de prijzen van goederen en diensten te beperken. In zijn laatste Verslag Werkgelegenheid-Concurrentievermogen (CRB 2023-2450) wenste de CRB te analyseren hoe de lonen, de energiemarkt, het begrotingsbeleid en de goederen- en dienstenmarkten hebben gereageerd op de inflatieschok en wat de economische en sociale gevolgen ervan waren voor de huishoudens, de ondernemingen en de staat, om er lessen uit te trekken voor toekomstige schokken.

Productiviteit, sociale cohesie en milieu

Volgens de CRB kunnen productiviteit, sociale vooruitgang en ambitieuze milieubeleidsmaatregelen hand in hand gaan, maar dat gebeurt niet spontaan. **Het leefmilieu bepaalt in hoge mate de mogelijkheden om** voor de toekomstige generaties **rijkdommen te creëren**. De instandhouding van de planeet betekent dat uitputting van de natuurlijke hulpbronnen moet worden voorkomen en dat de biodiversiteit moet worden beschermd, dat de klimaatverandering (en de gevolgen daarvan) moet worden bestreden en dat de milieukwaliteit (lucht, water en bodem) moet worden bevorderd. Daartoe moet worden gewerkt aan de transformatie van het economisch systeem tot een koolstofneutrale economie die een creatie van welzijn garandeert, met een zo efficiënt mogelijk circulair gebruik van de hulpbronnen.

De NRP wijst er in zijn verslag op dat de klimaatverandering zelf kan leiden tot aanzienlijke productiviteitsverliezen, met name als gevolg van verloren arbeidsuren, schade aan de kapitaalvoorraad en de verschuiving van investeringen in productief kapitaal en innovatie naar investeringen in de aanpassing aan de klimaatverandering. Deze effecten zullen waarschijnlijk verergeren naarmate de frequentie van extreme weersomstandigheden toeneemt. De transitie naar

---

¹ De officiële lijst van de SDG-indicatoren: <https://unstats.un.org/sdgs/indicators/indicators-list/>

een klimaatneutrale economie zal waarschijnlijk ook tijdelijke negatieve effecten hebben op de productiviteit, hoewel een goed opgezet milieubeleid op langere termijn een positief effect kan hebben op innovatie en uiteindelijk de productiviteit kan stimuleren. Volgens de IAO² (vert.) “zouden de kosten van niets doen oneindig veel hoger zijn dan die van de investeringen die dringend nodig zijn om veerkrachtige, inclusieve en ecologisch duurzame economieën en samenlevingen op te bouwen”.

Volgens de CRB (CRB 2022-3280) werken de **verbanden tussen enerzijds productiviteit en anderzijds welvaart, sociale cohesie en milieu** in beide richtingen. Wat sociale cohesie betreft, blijft het onderwerp aldus weliswaar omstreden in de economische literatuur, maar lijken alsmaar meer studies³ erop te wijzen dat de ongelijkheden een negatieve impact zouden hebben op de groei, althans boven een bepaalde drempel. De effecten van ongelijkheden op de situatie van individuen (bijvoorbeeld op het gebied van welzijn, inkomen, onderwijs en opleiding, gezondheid en toegang tot kwaliteitsbanen of tot nieuwe technologieën) zijn geneigd elkaar te versterken. Dit heeft tot gevolg dat een rem wordt gezet op de verspreiding van productiviteitswinst, algemene productiviteit en groei - die essentieel zijn voor elke stijging van de multidimensionale levensstandaard. Volgens de OESO (2018, p. 91) (vert.) “dragen de onderbenutting en de verkeerde toewijzing van middelen in de economie - met name de werknemers die vastzitten in laagproductieve activiteiten en bedrijven die niet de capaciteit hebben om zich aan de veranderende context aan te passen - dragen bij aan de trage verspreiding van innovatie, aan de verschillen in productiviteitsgroei tussen bedrijven die zich aan de grens bevinden en bedrijven die achterblijven, en aan de algemene verzwakking van de algehele productiviteit”. Er moet echter worden opgemerkt dat België tot de landen behoort waar het niveau van de inkomensongelijkheden en de loonkloof tussen vrouwen en mannen het meest binnen de perken zijn gehouden. Het armoederisico onder werknemers is ook laag, hoewel de werkgelegenheidsgraden relatief laag zijn (Cordemans, 2019)⁴. De welvaart van de bevolking garanderen, de sociale cohesie versterken en de milieudoelstellingen bereiken zijn dus ook cruciaal om de productiviteit te verhogen.

Productiviteit en overheidsfinanciën

België wordt vandaag geconfronteerd met uitdagingen op het vlak van de houdbaarheid van zijn openbare financiën op middellange en lange termijn, waarvan de situatie tijdens het afgelopen decennium voornamelijk werd verslechterd door de financiële, economische, gezondheids- en energiecrisis. Dit zou de mogelijkheden om een beroep te doen op budgettaire instrumenten in de toekomst kunnen beperken. Productiviteitsgroei is bijgevolg ook noodzakelijk voor het creëren van begrotingsruimte om het scala aan mogelijke beleidskeuzes te kunnen verbreden en zo uitdagingen als de vergrijzing van de bevolking, de sociale cohesie (en meer bepaald het garanderen van de

---

² Internationale Arbeidsconferentie - 111de zitting, 15 juni 2023, verslag van de werkzaamheden nr. 7A. Zie ook het derde luik van het zesde evaluatierapport van het IPCC (4 april 2022) – (punt C2 van de samenvatting).

³ Cingano (2014), Dabla-Norris et al. (2015)

⁴ De recentste nationale cijfers laten zien dat de armoedetendensen in grote lijnen stabiel blijven in vergelijking met de voorgaande jaren. De steunmaatregelen die tijdens de COVID-19-pandemie zijn genomen, hebben een toename van de armoede voorkomen en deze zelfs verminderd. Dat betekent niet dat de levensomstandigheden voor iedereen op gelijke wijze zijn verbeterd. De meest kwetsbare groepen zijn werklozen, mensen met een migratieachtergrond, alleenstaande ouders, huurders en mensen met een laag onderwijsniveau (bron: [Statbel](#)).

leefbaarheid van ons systeem van sociale bescherming op lange termijn) en de ecologische en digitale transitie aan te pakken. Zo heeft de Studiecommissie voor de Vergrijzing in haar recentste verslagen telkens gewezen op het belang van de macro-economische context, en meer bepaald van de productiviteitswinsten bij de raming van de begrotingskosten van de vergrijzing. Een hoge en groeiende overheidsschuld beperkt de beschikbare beleidsalternatieven en de politieke manoeuvreerruimte en kan de kwetsbaarheid van het overheidsbeleid verhogen, met name in een context van stijgende rentevoeten (die thans worden waargenomen) en risicopremies.

Werkzaamheden van de CRB: Horizon 2030-2050

Het Horizon 2030-2050-project, dat wordt uitgevoerd binnen de CRB, beoogt te onderzoeken hoe onze sociaal-economische organisatie de uitdagingen van de verschillende transitieën (economisch, technologisch, klimatologisch enz.) kan aangaan door tegelijk duurzaam, inclusief en concurrerend te zijn. De werkmethode bestaat erin geleidelijk de wereld te schetsen waarin we zullen leven door mogelijke routes uit te stippelen; mogelijke routes waartussen beleidskeuzes zullen moeten worden gemaakt, rekening houdend met de economische, sociale en milieugevolgen van elke optie. De CRB heeft 8 actielijnen geïdentificeerd: de activiteiten koolstofarm maken; de ecosystemen in stand houden; de overheidsschuld onder controle houden; veerkracht opbouwen; de productiviteit stimuleren; de inflatie beheersen; de activiteit versterken; een passende verdeling van de economische waarde garanderen.

Samenwerking tussen de beleidsniveaus

De CRB benadrukt het belang van **samenwerking** tussen de verschillende entiteiten van het land om de gestelde uitdagingen aan te gaan. In het kader van een gezamenlijk advies (CRB 2023-0301) hebben de federale en gewestelijke economische en sociale raden de regeringen van de verschillende beleidsniveaus aldus gevraagd om overeenstemming te bereiken over een concreet samenwerkingsprogramma, met als doel te komen tot een geïntegreerde systemische visie en tot samenwerkingsprojecten op korte termijn op een aantal gebieden (waaronder milieufiscaliteit, duurzame mobiliteit, infrastructuurplanning gericht op de transitie naar een klimaatneutrale samenleving, industriebeleid, onderzoek en ontwikkeling, financiering en inclusie, onder andere op het gebied van gender), en om een duidelijk, geharmoniseerd en gecoördineerd onderzoeksprogramma en de noodzakelijke investeringen op te zetten. De Raden hebben overigens opgemerkt dat het binnen het huidige institutionele kader mogelijk was om het veel beter te doen, zoals blijkt uit de voorbeelden van het intra-Belgisch Platform Circulaire Economie en uit de interfederale visie inzake MaaS.

3 Vaststellingen

3.1 Nationale diagnose

In zijn verschillende verslagen nam de NRP in de loop van de voorbije twee decennia een vertraging van de productiviteitsgroei van de totale economie waar in België, net als in de andere vergeleken landen. Terwijl de ontwikkeling van de arbeidsproductiviteit per uur tijdens de coronacrisis behouden is gebleven⁵ in vergelijking met de economische en financiële crisis van 2008, werd ze in België daarentegen negatief beïnvloed door de economische vertraging als gevolg van de oorlog in Oekraïne.

Deze bevinding moet echter worden genuanceerd. De groei van de toegevoegde waarde, de belangrijkste indicator van de welvaart van een economie, is enerzijds afhankelijk van de arbeidsproductiviteit en anderzijds van het aantal gewerkte uren. Voor de ontwikkeling van de Belgische economie is het belangrijk om een hoog niveau van het arbeidsvolume en een hoge groei van de arbeidsproductiviteit te combineren - een uitdaging die ook in kaart werd gebracht in recente werkzaamheden van de CRB (CRB 2022-2314). Tussen 2019 en 2022 ging de bescheiden, zij het positieve, groei van de arbeidsproductiviteit in België gepaard met een aanzienlijke groei van het arbeidsvolume, zoals blijkt uit de sterke creatie van banen in 2021 en 2022. Hierdoor was de groei van de toegevoegde waarde (in volume) in België hoger dan die in de eurozone. Van de in het verslag bestudeerde landen heeft alleen Nederland een hogere gemiddelde jaarlijkse groei van de toegevoegde waarde (in volume) bereikt dan België, door erin te slagen de twee genoemde factoren (arbeidsvolume en productiviteit) aanzienlijk te verhogen. In Duitsland is het arbeidsvolume gekrompen en in Frankrijk kende de arbeidsproductiviteit een negatieve groei.

Voorts zijn ook de kenmerken of de aard van de groei belangrijk. De weerslag van de economische groei op het scheppen van productieve banen hangt niet alleen af van het groeipercentage, maar ook van de efficiëntie waarmee de groei wordt omgezet in productieve banen. Om deze problemen inzake productiviteitsgroei op te lossen, moeten de beleidsmaatregelen voor jobcreatie worden gecombineerd en gepaard gaan met beleidsmaatregelen voor waardecreatie.

3.2 Regionale diagnose

Net als op nationaal niveau heeft de NRP ook in de drie Belgische gewesten de afgelopen decennia een algemene neerwaartse tendens van de productiviteitsgroei waargenomen. Over de ganse periode 2003-2020 verschillen de groeipercentages van de arbeidsproductiviteit per uur matig tussen de gewesten (jaargemiddelde van 1,0% in Vlaanderen, van 0,9% in Wallonië en van 0,7% in het Brussels gewest).

---

⁵ Doordat in ruimere mate een beroep kon worden gedaan op tijdelijke werkloosheid, was een snelle aanpassing van de gewerkte uren mogelijk, hetgeen heeft geleid tot een stijging van de productiviteit per uur in 2020.

Het verslag 2023 van de NRP buigt zich meer in het bijzonder over de verbanden tussen productiviteit en uitvoer. Het bevestigt dat bedrijven in de meest productieve bedrijfstakken meer uitvoeren dan die in minder productieve bedrijfstakken.

Uitvoer is belangrijk voor de economie van de gewesten⁶. De meest productieve sectoren leveren ook de grootste bijdrage aan de uitvoer. Elk gewest draagt ook in meer of mindere mate bij aan de export van de andere gewesten. Dit wijst op het belang van dialoog en samenwerking tussen de gewesten.

In dit kader nodigt de CRB de NRP opnieuw uit om zijn resultaten te presenteren en de dialoog aan te gaan met de verschillende regionale economische en sociale raden van het land. Belangrijke domeinen die door de NRP worden geanalyseerd, vallen immers deels of uitsluitend onder de verantwoordelijkheid van de gewesten of de gemeenschappen.

4 Hefbomen voor productiviteit en concurrentievermogen

In zijn jaarverslag noemt de NRP drie assen waarop het beleid zich prioritair zou moeten concentreren om de productiviteitsgroei te stimuleren: voldoende overheidsinvesteringen garanderen, een voldoende aanbod van geschoolde arbeidskrachten garanderen en innovatie stimuleren. De CRB buigt zich over deze drie assen alvorens hij enkele aanvullende thema's belicht die eveneens belangrijk zijn om de productiviteitsgroei en het concurrentievermogen te waarborgen: industriebeleid, mededinging en sociale dialoog.

4.1 Investerings

Investeren om de ecologische en digitale transitie te realiseren

Volgens de NRP vereist productiviteitsgroei, en in het bijzonder groei van de totale factorproductiviteit (TFP), voldoende investeringen in kwaliteitsinfrastructuur. Dit geldt niet alleen voor de particuliere investeringen, maar ook voor de overheidsinvesteringen. Investerings zijn bijzonder belangrijk om de ecologische en digitale transitie te realiseren.

De CRB deelt deze mening. Investerings zijn belangrijk met het oog op de overgang naar een circulaire economie⁷ en een steeds zuiniger gebruik van hulpbronnen. De ecologische transitie zal immers leiden tot een versnelde veroudering van een groot deel van de apparatuur en het kapitaal. Er moet worden geïnvesteerd in infrastructuur voor onder meer energie en mobiliteit. Naast investeringen in fysiek kapitaal zullen ook investeringen nodig zijn in innovaties die leiden tot

---

⁶ De export in het Brussels, Vlaams en Waals Gewest genereerde in 2015 respectievelijk 21, 82 en 25 miljard euro aan bruto toegevoegde waarde. De export bood werk aan respectievelijk 189.000, 895.000 en 300.000 personen in de 3 bovengenoemde gewesten.

⁷ Zie hieromtrent het advies van de CRB over het ontwerp van federaal actieplan voor een circulaire economie (CRB en FRDO 2021).

koolstofneutrale producten en diensten, alsook in opleiding voor de nieuwe beroepen die verband houden met de klimaattransitie en de circulaire economie.

Het is ook belangrijk de digitale golf niet te missen, vooral omdat digitale technologieën zogenaamde technologieën voor algemeen gebruik zijn, hetgeen betekent dat ze in bijna alle bedrijfstakken kunnen worden gebruikt - mits deze technologieën voldoende verspreid zijn in de ganse economie. De toepassing van nieuwe digitale technologieën is niet alleen belangrijk voor de productiviteitsgroei⁸, maar ook, mits het proces inclusief en eerlijk is, voor het aanpakken van een aantal maatschappelijke uitdagingen (gezondheidszorg, mobiliteit en het bereiken van koolstofneutraliteit tegen het jaar 2050). Dit is immers de enige manier om ervoor te zorgen dat alle belanghebbenden bereid zijn om samen te werken aan de digitale transitie, een noodzakelijke voorwaarde voor het succes ervan. De digitale transformatie zou nieuwe jobmogelijkheden moeten creëren in opkomende technologieën, terwijl andere banen waarschijnlijk geheel of gedeeltelijk geautomatiseerd zullen worden.

Sneller en op grotere schaal investeren

In een gezamenlijk advies (CRB 2023-2500) wijzen de CRB en de Nationale Arbeidsraad (NAR) op de noodzaak van een versneld tempo en een grotere omvang van zowel overheids- als de particuliere investeringen, vergezeld van een sociale dialoog volgens de bestaande wettelijke en conventionele regels, opdat ons land een actieve rol speelt in de groene en digitale transitie en niet achterblijft bij andere landen.

Om de gepaste overheidsinvesteringen te realiseren zijn budgettaire marges nodig en daartoe moet het nieuw Europees budgettair kader sterkere stimulansen voor overheidsinvesteringen bevatten en tegelijk de houdbaarheid van de overheidsfinanciën garanderen. Indien ze goed geselecteerd en uitgevoerd zijn, hebben investeringen een toegevoegde waarde in termen van duurzame groei en werkgelegenheid, maar ook in termen van sociale cohesie. Zo hebben de investeringen een positief effect op de potentiële groei en dus op de groei op lange termijn. De potentiële groei is een essentieel element om houdbare overheidsfinanciën te waarborgen, vooral gelet op de uitdagingen op lange termijn door de toekomstige kosten van de vergrijzing van de bevolking en de kosten die worden veroorzaakt door de effecten van de klimaatverandering, in het verlengde van de prioriteiten die in de Europese Green Deal zijn uitgevaardigd. De CRB heeft zich in verschillende adviezen uitgesproken over de hervorming van de Europese economische governance⁹. Een samenvatting van de aanbevelingen van de CRB is opgenomen in hoofdstuk 5.

---

⁸ Cf. OESO (2019b).

⁹ CRB 2021-3530: "Advies over de Europese raadpleging betreffende de herziening van de Europese economische governance"; CRB 2022-0950: "De Europese raadpleging betreffende de herziening van de Europese economische governance"; CRB 2023-2185: "Hervorming van de Europese economische governance".

Op Belgisch niveau zou een betere budgettaire coördinatie tussen de deeltentiteiten het voor België gemakkelijker maken om zijn doelstellingen inzake overheidsinvesteringen te bereiken.

Oprichting van de Studiecommissie voor Overheidsinvesteringen

De Studiecommissie voor Overheidsinvesteringen (SCOI), die in september 2023 op initiatief van de federale regering werd opgericht, zal de expertise op het gebied van overheidsinvesteringen op federaal niveau moeten centraliseren en ontwikkelen en adviseert de regering bij de uitstippeling van haar investeringsbeleid. Ze heeft vijf opdrachten: (1) een thematische inventaris van de overheidsinvesteringen opstellen; (2) de behoeften en mogelijkheden inzake overheidsinvesteringen in kaart brengen, met name in het kader van de dubbele (ecologische en digitale) transitie; (3) de belemmeringen voor de uitvoering van overheidsinvesteringen en mogelijke oplossingen in kaart brengen en evalueren; (4) methodologische instrumenten en procedures aanbevelen; (5) de technische dialoog tussen de entiteiten van het land op het gebied van overheidsinvesteringen aanmoedigen en de uitwisseling van goede praktijken tussen deze entiteiten organiseren.

Bij het opstellen van de verslagen en adviezen zal de Commissie moeten samenwerken met andere instellingen zoals de Nationale Raad voor de Productiviteit, de Centrale Raad voor het Bedrijfsleven en de Federale Raad voor Duurzame Ontwikkeling.

Particuliere investeringen bevorderen

Overheidsinvesteringen moeten een aanzienlijk uitstralingseffect hebben op particuliere investeringen en op de veerkracht daarvan in het algemeen, evenals een aantoonbaar multiplicatoreffect op de rest van de economie.

Om particuliere investeringen aan te moedigen, is een duidelijk, samenhangend en stabiel regelgevend kader nodig dat investeerders de noodzakelijke rechtszekerheid garandeert. Dat kader moet tegelijk de grondrechten van werknemers en burgers en de bescherming van de gezondheid en het leefmilieu waarborgen en moet een negatieve impact op de vitaliteit van de ondernemingen vermijden (CRB 2021-2780).

Er kan meer bepaald worden ingezet op een betere toegang tot financiering en durfkapitaal voor kmo's door particuliere investeringen te sturen en aan te trekken, de risico's van innovatieve projecten te beperken, marktfalen te overwinnen en nauwere banden tussen onderzoeksinstellingen en bedrijven te bevorderen. Op kritieke gebieden, waar er hoge toetredingsdrempels en aanzienlijke vaste kosten zijn, kan de inzet van overheidssteun gerechtvaardigd zijn zolang deze gericht is op projecten met een duidelijke toegevoegde waarde, zodat particuliere investeringen niet worden verdrongen en gezonde overheidsfinanciën behouden blijven (Europese Commissie 2022, p. 16).

Overheidsopdrachten

In het kader van overheidsopdrachten hebben de overheden ook een voorbeeldrol te spelen bij het aanmoedigen van investeringen in België. De CRB heeft zich over dit onderwerp uitgesproken in een advies met als doel te komen tot duurzamere overheidsopdrachten die de lokale activiteit en werkgelegenheid optimaal ondersteunen (CRB 2022-2610).

België presteert zeer slecht wat de impact van de overheidsopdrachten op zijn economie betreft. In ons land wordt immers een kwart (24%) van de overheidsopdrachten toegewezen aan buitenlandse ondernemingen, terwijl het Europese gemiddelde 4% bedraagt. Volgens de Raad kunnen dan ook verschillende acties worden ondernomen om de impact van overheidsopdrachten op de Belgische economie en de lokale werkgelegenheid te maximaliseren, rekening houdend met het wederkerigheidsbeginsel: circulaire overheidsopdrachten ontwikkelen, innovatie ondersteunen en de strijd tegen sociale dumping en sociale fraude voortzetten.

De Raad vindt het ook van cruciaal belang dat erop wordt toegezien dat het evenredigheidsbeginsel¹⁰, in het bijzonder wat de toegang van de kmo's tot de overheidsopdrachten betreft, wordt gegarandeerd. In België blijft de toegang van kmo's tot overheidsopdrachten zeer complex en het land is een van de slechtste Europese leerlingen ter zake.

4.2 Een voldoende aanbod van geschoolde arbeidskrachten garanderen

Er zal moeten worden geanticipeerd op de grondige veranderingen die zich in de komende decennia in de arbeidswereld zullen voordoen, en die een bijdrage van alle betrokken actoren vergen. Met name nieuwe vormen van arbeidsorganisatie brengen zowel kansen als uitdagingen met zich mee, onder andere op het vlak van sociale bescherming en van arbeidsvoorwaarden.

Deze veranderingen impliceren een **gedeelde verantwoordelijkheid** van zowel de staat (federale en regionale niveaus) als de sociale gesprekspartners, de ondernemingen en de burgers (zowel de toekomstige werknemers als de personen op arbeidsleeftijd), ook wat levenslang leren betreft. De **sociale dialoog** moet een integrerend onderdeel zijn van het beleidsontwikkelings- en beleidsimplementatieproces.

De dubbele ecologische en digitale transitie vereist **nieuwe vaardigheden** voor de hele bevolking. Zoals de NRP benadrukt, 'zouden de onderwijs- en opleidingsprogramma's in voldoende mate de nieuwe vaardigheden moeten integreren die nodig zijn voor de transitie waarmee we geconfronteerd worden'. De effecten van de digitalisering en van de decarbonisering op het welzijn van de burgers zullen waarschijnlijk ongelijk verdeeld zijn, wat krachtige strategische antwoorden zal vereisen op alle besluitvormingsniveaus. De transformatie van de economie zal een succes zijn als deze duurzaam

---

¹⁰ Het evenredigheidsbeginsel eist dat elke maatregel tegelijk noodzakelijk en adequaat is in het licht van de behoefte die moet worden ingevuld.

en hulpbronnenefficiënt is maar tegelijk ook welzijn creëert, en inclusief is waarbij niemand aan de kant blijft en waarbij het concurrentievermogen en de leefbaarheid van de ondernemingen worden gegarandeerd. Ze beoogt ook de versterking van de veerkracht door o.a. de kwetsbaarheden van de bevoorradingsketens te verhelpen.

De **herverdeling van de arbeidskrachten** tussen de bedrijfssectoren zal beleidsmaatregelen van de overheid en investeringen in beroepsomscholing en/of -bijscholing vereisen om de uitdagingen op het vlak van sociale cohesie en van concurrentievermogen doeltreffend te kunnen aanpakken. De NAR en de CRB pleiten voor levenslang leren. Het is belangrijk dat de opleidingsfilières niemand aan de kant laten staan en aan de noden van zowel kleine als grote ondernemingen kunnen voldoen. Deze filières moeten voor alle burgers (zowel toekomstige werknemers als personen op arbeidsleeftijd) de beroepsovergang van werkloosheid of inactiviteit naar werk vergemakkelijken, maar ook de overgang tussen banen en met name naar opkomende sectoren en beroepen. De regering en de sociale partners hebben al in opleidingstrajecten voorzien. De wet heeft vanaf 1 januari 2024 een individueel recht op 5 opleidingsdagen per jaar ingevoerd voor een voltijds tewerkgestelde werknemer. Dat aantal dagen kan door een sector-cao worden verminderd en is niet van toepassing in de ondernemingen met minder dan 10 werknemers.

Om zich aan te passen en concurrerend te blijven, zullen de **ondernemingen** werknemers nodig hebben met vaardigheden en kwalificaties die inspelen op de marktbehoeften. Dit geldt voor de bestaande ondernemingen, maar ook voor de nieuwe en innoverende ondernemingen teneinde de kansen op het scheppen van banen en van groei ten volle te benutten. Om aan hun aanwervingsnoden te voldoen, zullen ze echter rekening moeten houden met het kleinere aantal nieuwkomers op de arbeidsmarkt als gevolg van de vergrijzing van de bevolking. Bovendien zal het, om de andere arbeidskrachtenreserves te (her)mobiliseren, met name nodig zijn om de uitdagingen m.b.t. de mismatches tussen vraag en aanbod op het gebied van kwalificaties en vaardigheden aan te pakken. In de huidige stand van zaken, als alle andere factoren overigens gelijk blijven, zal het tekort aan vaardigheden en kwalificaties een beperking van de groei teweegbrengen (CRB 2023-2500).

België kampt met aanzienlijke tekorten aan arbeidskrachten. Het deelt dit probleem met Oostenrijk en Nederland, die de Europese rangschikking aanvoeren. Mettertijd zijn die moeilijkheden in de verschillende regio's verergerd. De lijst van knelpuntberoepen is relatief divers, maar drie sectoren zijn daarin met name oververtegenwoordigd: de bouw, de gezondheidszorg en de informatietechnologie (Hoge Raad voor de Werkgelegenheid 2023). De waargenomen tekorten dreigen de ondernemingen te verhinderen om te gaan innoveren en ten volle de mogelijkheden te benutten die bv. de ontwikkeling van e-commerce biedt (CRB 2023-2422).

De **burgers** (zowel de toekomstige werknemers als de personen op arbeidsleeftijd), van hun kant, bevinden zich op een voortdurend evoluerende arbeidsmarkt waar de vaardigheden en kwalificaties zelf ook evolueren, wat kan leiden tot onzekerheden over hun beroepssituatie en dus ook over hun sociale situatie, met het risico dat nieuwe sociale opdelingen ontstaan, vooral ten nadele van de laaggeschoolden. De grote uitdaging van de betere afstemming van vraag en aanbod op de

arbeidsmarkt gaat bijgevolg ook gepaard met de uitdaging om de beroepsloopbanen veilig te stellen¹¹, wat mobiliteit op de arbeidsmarkt mogelijk moet maken en tegelijk inkomenszekerheid en zekerheid van waardig werk tijdens de volledige loopbaan moet garanderen (CRB 2023-2500). De CRB is van oordeel dat het, gezien de impact van de dubbele ecologische en digitale transitie op de noden van de arbeidsmarkt en op de werknemers, belangrijk is om levenslang leren aan te moedigen en te bevorderen, teneinde de vaardigheden te behouden en te verwerven waarmee het mogelijk is ten volle deel te nemen aan de samenleving en de transities naar en binnen de arbeidsmarkt succesvol te beheren. Daartoe is het overigens van essentieel belang dat de inzetbaarheid van elkeen wordt aangemoedigd d.m.v. levenslang leren en in het kader van een gedeelde verantwoordelijkheid tussen de individuen, de werkgevers en de overheden om de kwalitatieve en kwantitatieve competentiemismatch te verhelpen en zo de vacante banen in te vullen.

De werkgelegenheidsgraad verhogen en de mismatches op de arbeidsmarkt verminderen

De CRB verricht momenteel een diagnose van de beroepsloopbanen in België. Het doel van deze analyse is te begrijpen wanneer mensen de arbeidsmarkt betreden en verlaten en waarom, zodat in een latere fase kan worden bekeken hoe de arbeidsmarktparticipatie van de personen op arbeidsleeftijd kan worden verhoogd en de werkloosheidsgraad in het algemeen en voor specifieke groepen kan worden verlaagd.

Er werden twee prioritaire doelstellingen vastgesteld om de uitdagingen van de vergrijzing op de arbeidsmarkt aan te pakken.

Eenzijds **de werkgelegenheidsgraad verhogen** door een betere (her)inschakeling of een beter behoud op de arbeidsmarkt van personen en in het bijzonder van risicogroepen, waaronder werknemers van 50 jaar en ouder, jongeren, mensen met een migratieachtergrond, vrouwen, laaggeschoolden en langdurig zieken. Concreet kan dit met name worden aangemoedigd door te voorzien in voldoende beschikbare, kwalitatieve, geografisch, financieel en qua openingstijden toegankelijke hulp-, zorg- en opvangvoorzieningen voor kinderen en andere hulpbehoevende personen; werkgelegenheidsvallen weg te werken; het risico van primaire arbeidsongeschiktheid en invaliditeit te voorkomen door middel van een doeltreffend preventie-, activerings- en re-integratiebeleid, door te waken over de werkbaarheid en aantrekkelijkheid van de jobs rekening houdend met het werkvermogen van de betrokkene; en daarbij toe te zien op de arbeidsvoorwaarden. De CRB herinnert aan het verband tussen werkgelegenheid, productiviteit en toegevoegde waarde, zoals wordt uiteengezet in hoofdstuk 3.1.

Anderzijds **de mismatches op de arbeidsmarkt verminderen** door de bevolking warm te maken voor veelbelovende onderwijs- en studierichtingen (bv. STEM¹², onderwijs of gezondheidszorg), door

---

¹¹ Het veiligstellen van de beroepstrajecten biedt aan de werknemers de voorwaarden om de stabiliteit van hun beroepsprojecten in goede banen te leiden en te waarborgen, mede rekening houdend met de concrete noden en de organisatorische realiteit van de ondernemingen.

¹² De STEM-richtingen worden omschreven als de diploma's in wetenschappen, wiskunde, informatica, engineering, productie en bouw.

bepaalde beroepen en technische en beroepsopleidingen op te waarderen, door de banden tussen onderwijs en arbeidsmarkt aan te halen, door de (inter)regionale mobiliteit en de beroepsmobiliteit te verbeteren, door levenslang leren aan te moedigen, door promotievallen te verminderen enz.

De CRB heeft onlangs ook een grondige analyse uitgevoerd van **de inschakeling van jongeren** op de arbeidsmarkt en van de impact van de COVID-19-crisis op deze groepen (CRB 2022-2210). Laaggeschoolde jongeren, jongeren met een migratieachtergrond en jongeren in NEET-situatie (die noch aan het werk zijn, noch onderwijs, noch een opleiding volgen) werden geïdentificeerd als groepen waarop het beleid zich moet richten om de inschakeling van jongeren op de arbeidsmarkt te verbeteren en om te voorkomen dat kwetsbare jongeren te ver van de arbeidsmarkt verwijderd raken. De CRB beklemtoont de voorbeeldrol van de overheidssector bij de ontwikkeling van beroepsinschakelingstrajecten voor kwetsbare personen op de arbeidsmarkt.

4.3 Innovatie

Zoals de NRP opmerkt, beschikt België over troeven op het gebied van onderzoek en innovatie. In het European Innovation Scoreboard, dat elk jaar een vergelijkende ontwikkeling van de prestaties inzake onderzoek en innovatie verstrekt voor de lidstaten van de EU, plaatst de Europese Commissie (2023) België aldus in de kopgroep voor innovatie in 2023, samen met Nederland, Denemarken, Finland en Zweden.

De NRP beklemtoont dat het verband tussen innovatie en productiviteit bijzonder complex is. Zo kan het een tijd duren alvorens de productiviteitswinsten tijdens grote technologische veranderingen worden geconcretiseerd. Het is belangrijk na te denken over de manier om de kansen van zo'n concretisering te maximaliseren. Het is in dit kader voor de NRP belangrijk te begrijpen waarom de uitgaven voor O&O de afgelopen jaren gestaag zijn gestegen tot 3,22% van het bbp in 2021, terwijl de groei van de TFP bleef vertragen.

De NRP benadrukt een reeks aandachtspunten voor het Belgische innovatiesysteem: onderzoeken hoe O&O-steunmaatregelen verder kunnen worden geoptimaliseerd om de resultaten van uitgevoerde O&O te maximaliseren (met name door te onderzoeken hoe federale en gewestelijke O&O-steunmaatregelen beter op elkaar kunnen worden afgestemd); het proces om bedrijven dynamischer te maken vergemakkelijken (door middel van een beleid gericht op startende en groeiende bedrijven en de organisatie van een gezonde marktwerking); onderzoeken of het innovatiebeleid in België voldoende gericht is op onder andere een koolstofarme economie.

Het overheidsbeleid ten gunste van O&O

België wordt geconfronteerd met herhaalde vaststellingen of aanbevelingen van nationale instanties (het Federaal Planbureau¹³, het Rekenhof¹⁴) en internationale instellingen (de Europese Commissie, de OESO¹⁵) met betrekking tot twee mogelijke pistes voor verbetering van de O&O-steunmaatregelen.

De eerste piste betreft een betere efficiëntie van sommige O&O-steunmaatregelen. Het Rekenhof (2021) stelt met name vast dat de federale en regionale beleidsniveaus onvoldoende met elkaar overleggen en samenwerken om hun beleidsmaatregelen op het vlak van O&O en innovatie te harmoniseren en coördineren. In haar laatste landverslag merkt de Europese Commissie (2023, p. 58) op dat het belastingkrediet voor O&O en de belastingaftrek voor octrooi-inkomsten betwistbaar zijn, terwijl andere overheidssteunmaatregelen voor O&O doeltreffender zijn gebleken. De aftrek van octrooi-inkomsten werd in 2016 vervangen door een aftrek voor innovatie-inkomsten (en werd in 2021 afgeschaft).

De tweede verbeteringspiste betreft een betere valorisatie van de resultaten van O&O die wordt gefinancierd door de overheden in termen van economische activiteit en werkgelegenheid.

Verspreiding van innovatie

In zijn verslag stelt de NRP vast dat de productiviteitsgroei hoog is in de Belgische ondernemingen die zich aan de technologische grens bevinden (wat erop wijst dat nieuwe technologieën productiviteitswinsten creëren in deze ondernemingen), maar dat de kloof met de andere ondernemingen groter wordt. Dit lijkt erop te wijzen dat de verspreiding van technologie een probleem is.

Er moet bijzondere aandacht worden besteed aan de manier waarop de verspreiding kan worden gestimuleerd. Hoewel het creëren van nieuwe technologieën uiteraard belangrijk is, wordt ook de verspreiding van deze technologieën als een belangrijke bron van geaggregeerde productiviteitsgroei beschouwd. Het toenemende verschil in productiviteit tussen de ondernemingen die zich aan de mondiale technologische grens bevinden - wat betekent dat ze internationaal tot de best presterende in hun sector behoren - en de bedrijven die achterblijven, wordt vaak toegeschreven aan een gebrek aan verspreiding van technologieën en kennis die aan de grens zijn ontwikkeld (CRB 2021-2685). Verder onderzoek blijkt nodig om te begrijpen hoe dit proces van innovatiediffusie concreet kan worden verbeterd. Een van de essentiële assen - die specifiek is voor België - is de rol die wordt gespeeld door de innovatoren, t.w. de centra voor collectief onderzoek en verspreiding van innovatie (meer bepaald naar de kmo's) die op sectorieel niveau worden georganiseerd.

---

¹³ Cf. Dumont (2019, 2022)

¹⁴ Cf. Rekenhof (2021)

¹⁵ Cf. OESO (2019a).

Bedrijfsdynamiek

De Europese Commissie (2023, p. 3) ziet de lage bedrijfsdynamiek in België als een mogelijke verklaring voor de lage productiviteitsgroei. De Commissie merkt immers op dat de ratio tussen het aantal registraties van bedrijven en het aantal faillissementen in België een van de laagste in de EU is, wat wijst op een gebrek aan bedrijfsdynamiek. De CRB wijst erop dat de ondernemersdynamiek niet mag worden herleid tot de loutere creatie en verdwijning van ondernemingen, maar ook betrekking heeft op de ontwikkeling van de bestaande bedrijven. Een innovatiedynamiek moet in alle, zowel nieuwe als bestaande, ondernemingen worden nagestreefd en aangemoedigd.

De CRB beklemtoont het belang om over een regelgevingskader te beschikken dat de instroom van nieuwe ondernemingen met een hoog potentieel en de uitstroom of de heroriëntatie van de minder efficiënte bedrijven vergemakkelijkt, en dat bedrijven in staat stelt te groeien en voorwaarden te scheppen die bevorderlijk zijn voor een grotere efficiëntie. In dit kader voorziet het nationaal Plan voor Herstel en Veerkracht (PHV) in een hervorming om de administratieve lasten van de ondernemingen te vereenvoudigen door de procedure voor het oprichten, wijzigen en ontbinden van rechtspersonen volledig te digitaliseren. Het voorziet ook in een intensivering van de digitalisering van de overheidsadministratie, zodat de autoriteiten rechtstreeks toegang krijgen tot gegevens op basis van het principe van het eenmalig doorgeven van informatie.

Bovendien zou de impact van de hervormingen van de faillissementswetgeving van 2018 en 2021 op de ondernemersdynamiek moeten worden bestudeerd¹⁶.

4.4 Aanvullende thema's

4.4.1 Industriebeleid

Om de ecologische en digitale transitie te realiseren, zal ervoor moeten worden gezorgd dat de veerkracht van onze waardeketens wordt versterkt door onze afhankelijkheid van andere geopolitieke blokken te verminderen en onze bevoorradingsbronnen te diversifiëren (CRB 2023-2500). Denk bijvoorbeeld aan de Belgische afhankelijkheid op het vlak van zeldzame aardmetalen, kritieke grondstoffen¹⁷, energie, elektronische componenten enz. Dit is des te belangrijker omdat het primaire energieverbruik in België veel hoger ligt dan in de buurlanden - door zowel een hoger verbruik in de energiesector als een hoger eindverbruik van energie (meer bepaald in de industriële sector¹⁸ en de transportsector) dan in de buurlanden (CRB 2023-2430, p. 31).

---

¹⁶ Op 1 mei 2018 is in België een hervorming van de reglementering betreffende de faillissementen in werking getreden. In 2021 heeft de federale regering ook een hervorming doorgevoerd om de toegang tot de procedure van gerechtelijke reorganisatie in België te versoepelen.

¹⁷ Cf. Buisse en Essers (2023).

¹⁸ De Belgische industrie is gespecialiseerd in enkele specifieke energie-intensieve sectoren (zoals de chemische en petrochemische industrie, de cement- en betonindustrie, de papierindustrie en de metaalindustrie).

De Europese Commissie publiceerde onlangs haar '**Green Deal Industrial Plan**' voor klimaatneutraliteit om de ontwikkeling van schone technologieën in de EU te stimuleren en de strategische autonomie van de EU te waarborgen door haar afhankelijkheid van derde landen te verminderen. Op deze manier probeert ze een verschuiving van Europese investeringen naar de Verenigde Staten te voorkomen zonder een subsidiewedloop tussen lidstaten op gang te brengen die de regels inzake eerlijke concurrentie zou ondermijnen. Dit plan is een positieve stap om de Green Deal nauwer te koppelen aan een agenda voor concurrentievermogen en een modern industriebeleid. Bij het voeren van het overheidsbeleid - en in het bijzonder via overheidsopdrachten (zie 4.1) - is het belangrijk dat België een rol speelt in de revolutie van schone technologieën en daarbij doelstellingen nastreeft op het gebied van onderzoek, innovatie, werkgelegenheid, opleiding, oprichting van ondernemingen, armoedebestrijding en het nieuw leven inblazen van het industriële weefsel.

De versoepeling van en het vooruitzicht op meer staatssteun binnen de EU doen echter vragen rijzen over de vrijwaring van het intra-Europees "level playing field" en van een gezonde concurrentie, vooral in het licht van de begrotingstoestand van België (dat niet dezelfde middelen heeft als andere, grotere lidstaten die massaal gebruik maken van staatssteun).

4.4.2 Mededinging

Mededinging en concentratie vormen een belangrijk vraagstuk, met name in het licht van de concentratie van marktmacht in de afgelopen jaren in de handen van enkele spelers, waaronder bepaalde onlineplatforms, maar ook bepaalde dienstensectoren. In verschillende dienstensectoren blijven er **belemmeringen voor de mededinging** bestaan, zoals de Europese Commissie (2023) en de OESO (2020) regelmatig herhalen. Deze mededingingsproblemen kunnen een van de factoren vormen die de toenemende verschillen in de productiviteitsprestaties tussen de meest en de minst productieve ondernemingen verklaren. In dit verband moet worden beklemtoond dat België in 2021 zijn aandeel van niet in nationaal recht omgezette EU-richtlijnen m.b.t. de interne markt heeft zien verdubbelen. Tegen België lopen meer inbreukprocedures dan gemiddeld in de EU (Europese Commissie 2023, p. 63).

Gezien het negatieve effect van belemmerde concurrentie op de productiviteit, verzoekt de CRB de NRP om in zijn toekomstige analyses prioriteit te geven aan dit probleem.

De CRB (2021-2780) heeft al meermaals gewezen op de belangrijke rol van **de Belgische Mededingingsautoriteit** (BMA) in de vervolging van concurrentieverstorende praktijken, het toezicht op de grote concentratie- en fusieoperaties, en met betrekking tot de misbruiken van positie van economische afhankelijkheid (B2B) (wet van 4 april 2019). Hoewel de BMA een aanzienlijke verhoging van haar budget heeft gekregen om extra personeel aan te werven en investeringen te doen om haar efficiëntie te verbeteren, ondermijnt het huidige gebrek aan een benoemde voorzitter de goede werking van de BMA en is dit derhalve schadelijk voor consumenten en ondernemingen. De brc Mededinging heeft daarom onlangs een brief gericht aan de regering met het verzoek om zo spoedig mogelijk een voorzitter van de BMA te benoemen. De verhoging van de middelen van de BMA heeft haar voorts in staat gesteld haar analyseterrein uit te breiden en te focussen op bepaalde prioritaire sectoren. De CRB pleit voor een bijkomende verhoging van het budget om de BMA voldoende middelen te geven om een grondige analyse te verrichten van alle sectoren van de Belgische economie.

Om productiviteitswinsten te combineren met het aanpakken van de hierboven beschreven uitdagingen is een gunstig kader voor overheidsbeleid nodig dat goed doordacht en coherent moet zijn en een **'level playing field'** moet waarborgen. De bevordering van een governance en van handelsbetrekkingen die een "level playing field" voor de ondernemingen garanderen, maakt het immers mogelijk oneerlijke concurrentie te vermijden met buitenlandse ondernemingen die onderworpen zijn aan een minder restrictieve wetgeving op het gebied van (onder meer) fundamentele werknemers- en burgerrechten of van bescherming van de gezondheid en het milieu.

4.4.3 Sociale dialoog

Uit de gegevens die o.a. door de OESO werden verzameld, blijkt dat de landen waarin een sterke sociale dialoog aanwezig is vaak worden gekenmerkt door betere economische prestaties en door een billijkere verdeling van de inkomens (OESO 2018a; Dosi et al. 2020). De werkgelegenheidsvooruitzichten van de OESO (Araki et al. 2022) bestuderen verschillende structurele uitdagingen die van belang zijn voor de werking en de inclusiviteit van de arbeidsmarkt in een aantal landen, zoals het concentratieverschijnsel, dat een monopsoniesituatie op de arbeidsmarkt creëert. Monopsoniemacht, die wordt gedefinieerd als een situatie waarin de lonen lager worden vastgesteld dan wat op een meer concurrentiële markt het geval zou zijn, is vergelijkbaar met monopolie macht in die zin dat ze leidt tot een verlies aan economische efficiëntie en tot een lagere productie van de onderneming en tot minder kwaliteitsvolle banen. Het aandeel van werknemers in België die aanwezig zijn op arbeidsmarkten die matig of sterk geconcentreerd zijn, is laag in vergelijking met de andere onderzochte OESO-landen.

Uit de werkzaamheden van Eurofound (2016) blijkt dat solide, efficiënte en goed functionerende industriële betrekkingen de volgende kenmerken vertonen:

- het zijn doeltreffende mechanismen die de werkgevers en de werknemers betrekken bij het streven naar betere handelsprestaties en billijke resultaten, overeenkomstig het beginsel van horizontale subsidiariteit¹⁹,
- het zijn instrumenten die bedoeld zijn om de inkomens te herverdelen en sociale vrede te bereiken,
- ze reiken een aantal collectieve waarden aan (zoals vertrouwen, sociale vrede en cohesie), niet alleen voor de relevante actoren, maar ook voor de samenleving in haar geheel.

In dit verband moet het belang van de inhoud en de kwaliteit van de sociale dialoog worden benadrukt.

---

¹⁹ Volgens het beginsel van 'horizontale subsidiariteit' zijn de sociale partners het best geplaatst om te bepalen of een overeenkomst ten uitvoer moet worden gelegd op het niveau van de sociale partners en van de lidstaten of op EU-niveau (Bron: <https://www.eurofound.europa.eu/fr/node/23779>).

5 De hervorming van de Europese economische governance

Sinds de mededeling van de Europese Commissie (EC) in februari 2020, waarin ze het EU-kader voor economische governance beoordeelt, heeft de CRB een debat over de overheidsfinanciën georganiseerd en wenste hij bij te dragen aan het debat over het Europese begrotingskader door verschillende adviezen te publiceren.

Volgens de CRB is het noodzakelijk het Europese begrotingskader te hervormen, want:

- het maakt het niet mogelijk op voldoende wijze zijn doelstellingen te bereiken, namelijk de goede werking van de eenheidsmarkt en van de monetaire unie waarborgen, het risico van besmetting door een schuldencrisis tussen de lidstaten beperken zonder bijsturingsmechanisme tussen lidstaten van de monetaire unie, en ervoor zorgen dat de schuld van elke staat houdbaar blijft.
- het speelt niet in op een behoefte aan eenvoud en transparantie van de Europese regels;
- het stimuleert onvoldoende de overheidsinvesteringen.

De CRB heeft dan vier pistes van hervormingen van de Europese regels voorgesteld die de voorkeur moeten krijgen, t.w.:

- de vervanging van de norm inzake structureel tekort en van haar modaliteiten door een uitgavennorm;
- de invoering van een gedifferentieerd schuldpad voor elke lidstaat, op een niveau dat met een hoge mate van waarschijnlijkheid de houdbaarheid van de overheidsfinanciën zou garanderen;
- Europese normen die Europese investeringen aanmoedigen;
- de invoering van een meer geïntegreerd beleid dat het monetair beleid moet aanvullen.

In zijn advies van 20 september 2023 over de hervorming van de Europese economische governance betreurt de CRB dat, in het door de Europese Commissie (EC) voorgestelde kader, de overheidsinvesteringen ten gunste van de milieutransitie en de andere Europese prioriteiten²⁰ geen bijzondere behandeling zullen krijgen.

Het nieuwe begrotingskader zou de verhoging van het niveau van de investeringen moeten aanmoedigen. Nu geldt dit in de voorstellen van de Commissie enkel wanneer lidstaten (LS) die niet beantwoorden aan het tekort- of schuld criterium kiezen voor een 7-jarige i.p.v. een 4-jarige

---

²⁰ De gemeenschappelijke prioriteiten van de Unie zijn de volgende: (a) de Europese Green Deal, m.n. de transitie naar klimaatneutraliteit tegen 2050 en de omzetting daarvan op nationaal niveau via de nationale energie- en klimaatplannen; (b) de Europese pijler van sociale rechten, met inbegrip van de bijbehorende doelstellingen inzake werkgelegenheid, vaardigheden en armoedebestrijding tegen 2030; (c) het actieprogramma voor het digitale decennium tot 2030, dat op nationaal niveau tot uiting komt in de nationale strategische routekaarten voor het digitale decennium; (d) het strategisch kompas voor veiligheid en defensie – Voor een Europese Unie die haar burgers, waarden en belangen beschermt en bijdraagt aan de internationale vrede en veiligheid.

consolidatieperiode. Voor alle andere LS wordt geen enkele cijfermatige doelstelling opgelegd inzake het niveau van de overheidsinvesteringen. Volgens de CRB zouden bepaalde openbare investeringsprojecten buiten de tekortnorm moeten worden gehouden. Het gaat om eenmalige, duidelijk identificeerbare investeringsdossiers die de netto actiefpositie versterken en een aantoonbaar multiplicatoreffect op de economische groei hebben (zodat de aangegane schuld wordt terugbetaald). Voor die investeringen kan een bepaalde materialiteitsdrempel gelden. De investeringen die buiten de berekeningen van het tekort zouden moeten worden gehouden (maar waarvoor de leningen wel de schuldpositie verhogen) zijn dus netto-investeringen. Als alternatief zou de boekhoudregel voor het boeken van investeringen in ESR2010 kunnen worden aangepast, zodat alleen de afschrijvingen van de investeringen in de begroting zouden worden opgenomen.

Een soepeler behandeling van de investeringen neemt bovendien niet weg dat er nood blijft aan een gezond begrotingsbeleid. Het blijft van essentieel belang dat wordt toegezien op de houdbaarheid van de overheidsschuld en dat budgettaire speelruimte wordt vrijgemaakt.

Over de kwestie van de instelling van een gemeenschappelijke “budgettaire capaciteit” die onder meer zou worden gefinancierd met gemeenschappelijke schulden bestaat in de EU nog altijd weinig consensus. Zo’n instrument zou het nochtans mogelijk maken de Europese openbare investeringen op te krikken om de soevereiniteit van de EU te versterken en de dubbele - digitale en ecologische - transitie te ondersteunen, naar het voorbeeld van de Faciliteit voor Herstel en Veerkracht (FHV). De CRB is voorstander van een vervolginstrument op de FHV dat het budget voor transitie-investeringen versterkt en ook zou toelaten billijke concurrentievoorwaarden te creëren om investeringen aan te trekken die cruciaal zijn voor o.a. de digitale, de energie- en de klimaattransitie.

6 Dialoog met de NRP en toekomstige werkzaamheden

De CRB acht het nuttig dat de NRP een meerjarig **werkprogramma** opstelt en dat hij een overzicht geeft van de voortgang van de lopende werkzaamheden en van de geplande toekomstige werkzaamheden.

De CRB wil eraan herinneren dat de **dialoog** met de Nationale Raad voor de Productiviteit belangrijk is opdat deze laatste zich op de hoogte kan stellen van de ontwikkeling van het proces van toe-eigening binnen de CRB en om coherentie te waarborgen in de analyses en methodologieën die worden gebruikt in het nationale debat over productiviteit en concurrentievermogen. Daarnaast is het essentieel om te luisteren naar de standpunten van de verschillende representatieve organisaties om de belangen die aan deze standpunten ten grondslag liggen te kunnen bepalen. Bovendien moeten gemeenschappelijke criteria worden bepaald, waaraan de verschillende economische beleidsvoorstellen zullen moeten worden getoetst opdat ze door zo veel mogelijk actoren worden aanvaard.

Door een beter inzicht in de ontwikkeling van de productiviteit en van het concurrentievermogen in België kunnen de beleidsmaatregelen van de overheid die de productiviteit kunnen stimuleren en de voorwaarden voor de uitvoering ervan beter worden vastgesteld. De nadruk die de NRP legt op de complementariteit en de samenhang van het beleid van de overheden vormt ongetwijfeld een

belangrijke bijdrage van de werkzaamheden van deze instelling over de determinanten van de productiviteit. In dit verband moet de NRP grondige analyses kunnen uitvoeren, o.a. op basis van de vragen die door de CRB worden geformuleerd. Daartoe moet hij een beroep kunnen doen op externe deskundigen. De CRB vraagt dat hiervoor **middelen** ter beschikking van de NRP worden gesteld.

7 Bibliografie

ARAKI, S., ET AL. (2022), "Monopsony and concentration in the labour market", in *OECD Employment Outlook 2022 : Building Back More Inclusive Labour Markets*, OECD Publishing, Parijs.

BUYSSE, K. en D. ESSERS (2023), « Critical raw materials : from dependency to open strategic autonomy ? », NBB, Economisch Tijdschrift nr. 13.

CINGANO, F. (2014), "Trends in Income Inequality and Its Impact on Economic Growth", OECD SEM Working Paper N° 163.

CORDEMANS, N. (2019), "Inclusieve groei: een nieuw maatschappelijk paradigma?", NBB, Economisch Tijdschrift, juni 2019, p. 1-22.

CRB (2021), "Verslag – O&O en valorisatie van O&O in België: een eerste diagnose", CRB 2021-2685.

CRB (2021), "Advies over het jaarverslag van de Nationale Raad voor de Productiviteit", CRB 2021-2780.

CRB (2021), "Advies over de Europese raadpleging betreffende de herziening van de Europese economische governance", CRB 2021-3530.

CRB (2022a), "De Europese raadpleging betreffende de herziening van de Europese economische governance", CRB 2022-0950.

CRB (2022), "Verslag – Diagnose van de inschakeling van jongeren op de arbeidsmarkt en de impact van COVID-19", CRB 2022-2210.

CRB (2022), "Analyse du modèle de croissance belge : création et répartition de la valeur ajoutée en Belgique de 1996 à 2018", CCE 2022-2314.

CRB (2022), "Naar duurzame overheidsopdrachten, die de activiteit en de lokale werkgelegenheid ondersteunen", CRB 2022-2610.

CRB (2022), "Advies over het jaarverslag van de Nationale Raad voor de Productiviteit", CRB 2022-3280.

CRB (2023), « Advies over de herziening van het Nationaal Energie- en Klimaatplan 2030 », CRB 2023-0301.

CRB (2023), 'Hervorming van de Europese economische governance', CRB 2023-2185.

CRB (2023), 'Analyse van Porter: Structureel concurrentievermogen van de Belgische B2C e-commerce', CRB 2023-2422.

CRB (2023), 'Oorzaken en gevolgen van de algemene mondiale inflatie', Verslag Werkgelegenheid-Concurrentievermogen 2023, CRB 2023-2450.

CRB en FRDO (2021), "Advies over het ontwerp van federaal actieplan circulaire economie", CRB 2021-2240.

CRB en CNT (2023), 'Advies over werkgelegenheid, onderwijs en opleiding in het kader van de Conferentie voor een rechtvaardige transitie', CRB 2023-2500, NAR Advies 2.383.

DABLA-NORRIS E., K. KOCHHAR, N. SUPHAPHIPHAT, F. RICKA en E. TSOUNTA (2015), "Causes and Consequences of Income Inequality: A Global Perspective", IMF Staff Discussion Note 15 / 13, juni 2015.

- DOSI, G., R. FREEMAN, M. PEREIRA, A. ROVENTINI en M.E. VIRGILLITO (2020), "The impact of deunionization on the growth and dispersion of productivity and pay", National Bureau of Economic Research, januari 2020.
- DUMONT, M. (2019), "Tax incentives for R&D in Belgium – Third evaluation", WP 04-19, 77 p.
- DUMONT, M. (2022), "Public support to business research and development in Belgium – Fourth evaluation", november 2022.
- EUROFOUND (2016), "Mapping key dimensions of industrial relations", september 2016.
- EUROPESE COMMISSIE (2022), 'Op weg naar een groene, digitale en veerkrachtige economie: ons Europees groeimodel', Mededeling van de Europese Commissie, COM(2022) 83 DEF.
- EUROPESE COMMISSIE (2023), "European Innovation Scoreboard 2023", Luxemburg.
- EUROPESE COMMISSIE (2023), 'Landverslag 2023 - België', Brussel.
- HOGHE RAAD VOOR DE WERKGELEGENHEID (2023), Stand van zaken op de arbeidsmarkt in België en in de gewesten – juli 2023.
- NATIONALE RAAD VOOR DE PRODUCTIVITEIT (2021), "Jaarverslag 2021".
- OESO (2018), "Employment Outlook 2018", OECD Publishing, Parijs.
- OESO (2018b), 'The Productivity-Inclusiveness Nexus', OECD Publishing, Parijs.
- OESO (2019a), "In-Depth Productivity Review of Belgium, OECD Publishing, Parijs, 2019, p. 29-30.
- OESO (2019b), "Digitalisation and productivity: A story of complementarities", in *OECD Economic Outlook, Volume 2019 Issue 1*, OECD Publishing, Parijs.
- OESO (2020), "OECD Economic Surveys: Belgium 2020", OECD Publishing, Parijs.
- REKENHOF (2021), "Steunmaatregelen voor onderzoek en ontwikkeling in de vennootschapsbelasting", verslag van het Rekenhof overgezonden aan de Kamer van Volksvertegenwoordigers, Brussel, november 2021.